

A stylized, light-colored illustration of a plant with several leaves and a cluster of small, round buds or flowers, positioned on the left side of the slide against a dark brown background.

JEZIK IN NJEGOV RAZVOJ

- **Nastanek slovenščine** (razvoj knjižnega jezika od 1550 do danes, razvoj slovenskega črkopisa)
- *samo za višji nivo*

RAZVOJ SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Slovenski jezik ima tisočletno pisno in štiristoletno slovnično izročilo.

Zgodovino slovenskega knjižnega jezika delimo na dve obdobji:

- Obdobje slovenskega pisnega jezika (od prvih zapisanih besed do leta 1550)
- Obdobje slovenskega jezika od leta 1550 do danes.

A. Starejše obdobje pisnih jezikov

Najstarejša pričevanja slovenskega jezika so:

- osebna imena slovenskega izvora, kakor so sporočena v starih listinah od 7. do 12./13. st.
- slovenska ali slovenskemu jeziku prilagojena zemljepisna lastna imena;
- BS (trije obrazci: splošna spoved, pridiga o grehu in pokori, spovedni obrazec)

B. Mlajše obdobje pisnih jezikov (od 13. do prve polovice 16. st.)

Ohranjena besedila iz tega časa:

– za cerkveno rabo:

- molitveni list z očenašem, zdravamarijo in vero (celovški rkp. iz 14. st. ter starogorski iz 15. st.);
- prevoda cerkvenih pesmi, obrazec splošne spovedi, številne glose, slovenski pomeni k latinskim besedam, kratki zapisi v slovenščini, osnutki pridig in podobno;

– za obredne priložnosti:

- prisege mesta Kranj iz začetka 16. st. (obrazci zapriseg mestnih uradnikov in meščanov);

– besedila upravnega značaja:

- čedajski rkp. iz konca 15. st., imenovan tudi černejski;
- slovenski števnik (videmski rkp.);
- slovenska imena mesecev (škofjeloški rkp. iz 15. st.);
- številni raztreseni slovenski citati v latinsko in nemško pisanih listinah
- zapis slovenske pesmi (auersperški fragment iz 15. st.).

SREDNJEVEŠKI ROKOPISI

BRIŽINSKI SPOMENIKI nuk.uni-lj.si

SLOVENCİ SMO SPREGOVORILI

- 10. stoletje (972–1039). Najdeni so v Freisingu (Brižinje).

- Čas škofa Abrahama iz Freisinga, ki je sledil razglasu Karla Velikega, da se besedila zapisujejo v domačem jeziku; imel je posesti na Koroškem – tam naj bi besedila nastala.
- Hranijo se v Münchnu (deželna knjižnica).

JEZIK: zgodnja slovenščina

PISAVA: karolinška minuskula

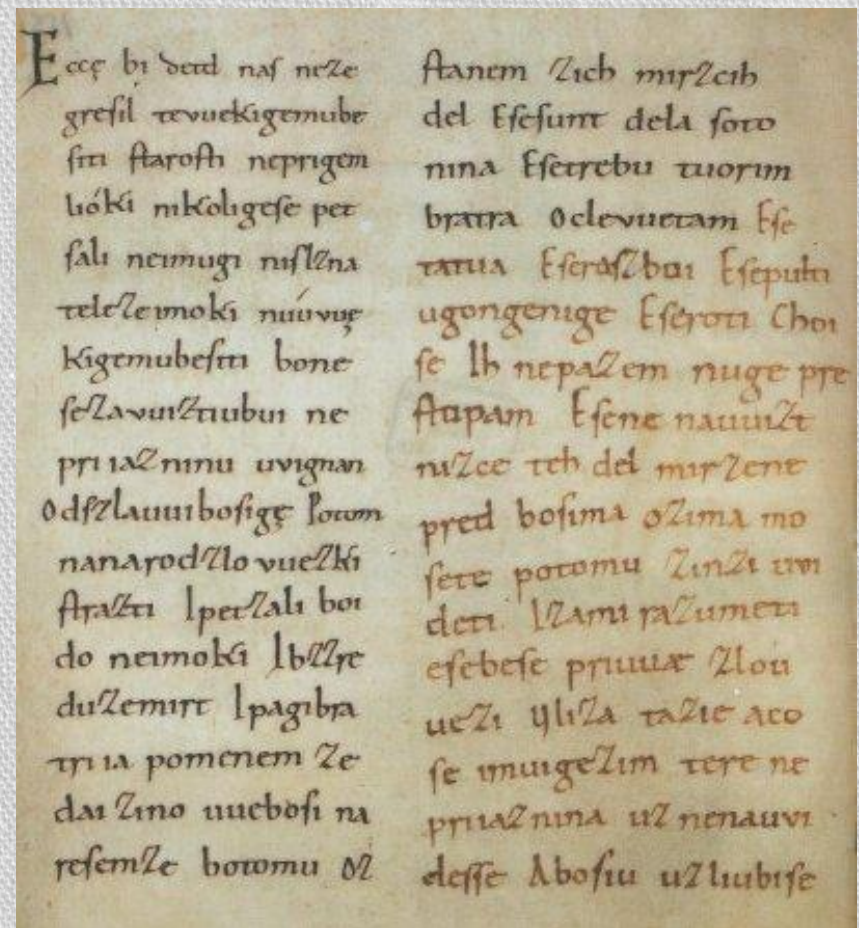
- I. in III. besedilo sta **obrazca**

splošne spovedi,

II. je **pridiga o grehu in pokori.**

- Jezik ni členjen na narečja;

vpliv nemščine, aorist, jat, nosnika ...

GLAGOLITE POKAZ REDKA ZLOUEHA.

Bose golpodi miloštivi. ot le bose. tebe il povuede.
vuch moi greh. I Lue temu creštu. I Lue ter mari. I Lue
temu michaelu. I uilem crilatecm bosiem. I Lue temu pe-
tru. I u hem zelom bosiem. I u hem musem com bosiem.
I u hem vuernicom bosiem. I u lem. de vuam praudnim. I u he
praudnim. I tebe bosiabe. chokubiti il povueden. u heb moi h
greh. I vueru iu. da mi ie na hem. Lue te. beusi. itise. na on
huet. pa kise uhtati. na bodⁿⁱ den. I metimie si vuot
po hem. I me ti mi ie. ot puhtic moi h grechou. Bose
miloštivi. pri mi moi v. il po vued. moi h grechou. I se
ie hem. I tu oril. I la. pot den pongese bib nahi. I vuete.
vuuraken. ibib criske. I se pomngu. ili ne pomngu. Ili

1 GLAGOLITE PO NAŽ REDKA ZLOUEZA·

Bofe, Gozpodi miloztiuvi · otze bofe · tebe izpovuede ·
vuez moi greh· l'zuetemu creztu· l'zuetei marii· l'zue
temu michaelu· luuizem crilatcem bofiem· l'zuetemu pe
5₅ tru· lúzem zelom bofiem· lúzem mufenicom bofiem·
lúzem vuernicom bofiem· lúzem· devuám praudnim· lúzē
praudnim· l'tebe bofirabe· chokú· biti· izpovueden· uzeh · moih
greh· l'vueruiú · dami· ie · nazem zuete · beufi· iti fe· na oń
zuet· pakife uztati· nazodⁿⁱ²³ den· l'meti mi ie·'livuot²⁴

GOVORITE ZA NAMI TEH MALO BESED:

Bog,¹ Gospod milostljivi,² Oče Bog,³ Tebi izpovem
ves moj¹ greh,² in svetemu Križu,³ in sveti Mariji,⁴ in sve-
temu Mihaelu,⁴ in vsem krilatcem božjim,⁴ in svetemu Pe-
5 tru,⁴ in vsem slom⁴ božjim,⁴ in vsem mučenikom božjim,⁴
in vsem vernikom⁵ božjim,⁴ in vsem⁴ devicam pravičnim,⁴ in vsem
pravičnim.⁴ In tebi,⁴ božji služabnik,⁶ hočem biti⁴ izpovedan⁷ vseh mojih
grehov,⁴ in verujem,⁴ da mi je,⁴ ko sem na tem svetu bil,⁴ iti na oni
svet,⁴ pa spet vstati na sodni dan.⁴ Imeti mi je življenje⁸
10 po tem,⁴ imeti mi je odpustek⁹ mojih grehov.⁴ Bog

Eccę bi detd nas neze
gresil tevuekigemube
siti starofti neprigem
lióki nikoligese per
sali neimugi nislzna
teleleimoki nuuvue
kigemubesti bone
seZavuitiubui ne
pri iaz ninu uvignan
odszlauuibosige potom
nanarodzlo vuezki
strasti lperzali boi

Atanem Zich mirzcih
del Efesunt dela foto
nina Efetrebu tuorum
bratra oclevuetam Efe
tatua Eferaszboi Esepulti
ugongenuge Eferoti Choi
se lh nepalzem nuge pre
stapam Efene nauuizt
nuzce teh del mirzene
pred bosima ozima mo
sete potomu Zinzi uvi
deti. Vzami razumeti

1 Ecce bi detd naf neze
grefil tevuekigemube
fiti ftarofti neprigem
lióki nikoligele pet

5₅ fali neimugi nilzna
telezeimoki nuúvuę
kigemubefiti bone
fezavuiiztiubui ne
pri iazninu uvignan

0₁₀ Odfzlauuibofigę Potom
nanarodzlovuezki
ftrazti lpetzali boi

ftanem zich mirzcih
del Efefunt dela foto

20₂₀ nina Efetrebu tuorim

bratra Oclevuetam Efe

tatua Eferafzboi³⁰ Efepulti

ugongenige Eferoti Choi
fe lh nepazem nuge pre

25₂₅ ftopam Efene nauuizt

nizce teh del mirzene

pred bofima ozima mo

fete potomu zinzi uvi

deti lzami razumeti

Če bi ded naš ne

grešil,¹⁷ bi mu na veke bilo

živeti,¹ starosti ne pre-

jeti,¹ nikoli skr-

5 bi imeti,¹ ne solznega

telesa,¹⁸ temveč na ve-

ke bi mu bilo živeti.¹¹ Ker

je bil z zavistjo Ne-

prijaznega¹⁹ izgnan

10 od slave božje,²⁰ po tem

so na rod človeški

bolečine in skrbi pri-

šle,¹ in boleznim,¹ in po tem re-

du²¹ smrt.¹¹ In vendar,¹ brat-

pustimo ta mrzka

dela,¹ ker²³ so dela sata-

20 nova:¹ ko žrtvujemo,²⁴

brata oklevetamo,¹ kot

tatvina,¹ kot uboj,¹ kot poltenosti

naslada,²⁵ kot prisege,¹ ki

jih ne spoštujemo,¹ temveč jih pre-

25 stopamo,¹ kot sovraštvo.¹¹

Nič pa od teh del ni bolj mrzko

pred božjimi očmi.¹ Mo-

rete zatorej,¹ sinki,²⁶ vi-

deti in sami razumeti,¹

30 da so bili poprej ljud-

je v lice²⁷ prav taki,¹ ka-

Iazze haglagolo
zlodeiu. luzem iego
delom. luzem iego
lepocam. Tose uue
ruu ubog uze mo
goki. lu iega zin;
lu zuueti duh. Data
tri imena. edin bog
gozpod zuueti.
ise zuori nebo. Iſh
emlo. Tose izco ie
ga miloſti. Iſcē

connic. luseh zu&ib
deuuiſh. luzeh t moki.
Da mirasite napomoki
biti. Kibogu moih gre
chou. Dabim ciſto iz
pouued zuoril. lod
puſtic otboga priel.
Bogu uſhe mogokemu.
izpouuede uſhe moie
greche. Iſcē marie.
y zeh nepraudnih del.
inepraudnega pomislena.

1 lazze zaglagolo
zlodeiu· luzem iego
delom· luzem iego
lepocam · Tofe uue

5₅ ruiu ubog uze mo
goki · lu iega zin;
I u zuueti duh · Data
tri imena · edin bog
gozpod zuueti·

10₁₀ ife zuori nebo· Iz
emlo · Tofe izco ie

connic· lufeh zu&ih
deuui3· luzeh b moki·

20₂₀ Da mirafite napomoki
biti· Kibogu moih gre
chou· Dabim cisto iz
pouued ztuoril· Iod
puztic otboga priel·

25₂₅ Bogu uze mogokemu·
izpouuede uze moie
greche· Iŕce marie ·
Uzeh nepraudnih del ·

Jaz se odpovem
zlodeju,[↑] in vsem njegovim
delom,[↑] in vsem njegovim
lepotijam.^{↑↑}⁴⁹ Tudi ve-
5 rujem v Boga vsemo-
gočnega,[↑] in v njegovega Sina,[↑]
in v svetega Duha,[↑] da so⁵⁰ ta
tri imena⁵¹ en⁵² Bog,[↑]
Gospod sveti,[↑]
10 ki je ustvaril nebo in
zemljo.^{↑↑} Tudi prosim⁵³ nje-

čenikov,[↑]⁵⁴ in vseh svetih
devic,[↑] in vseh božjih moči,[↑]⁵⁵
20 da bi mi hoteli⁵⁶ v pomoč
biti pri Bogu za moje gre-
he,[↑] da bi čisto iz-
poved storil in od-
pustek od Boga prejel.^{↑↑}
25 Bogu vsemogočnemu
izpovem vse moje
grehe,[↑] in sv. Mariji,[↑]
vseh nepravičnih del

RATEŠKI ROKOPIS (Celovški rokopis)

- nastal v Ratečah, hranijo ga v Celovcu
- med leti 1362–1390
- **Očenaš, Zdravamarija, Apostolska vera**
- PISAVA: gotica
- gre za prepis starejših predlog iz 8. in 12. st.
- narečne posebnosti (koroško narečje)

Otscha nafs

kyr sy w nebellich

posswetschenu bodytwoye yme

pridi bogastwu twoye

body wolatwoya

kakor w nebellich yno na semly.

Kruch nafs w sedanny day nam dannafs yno

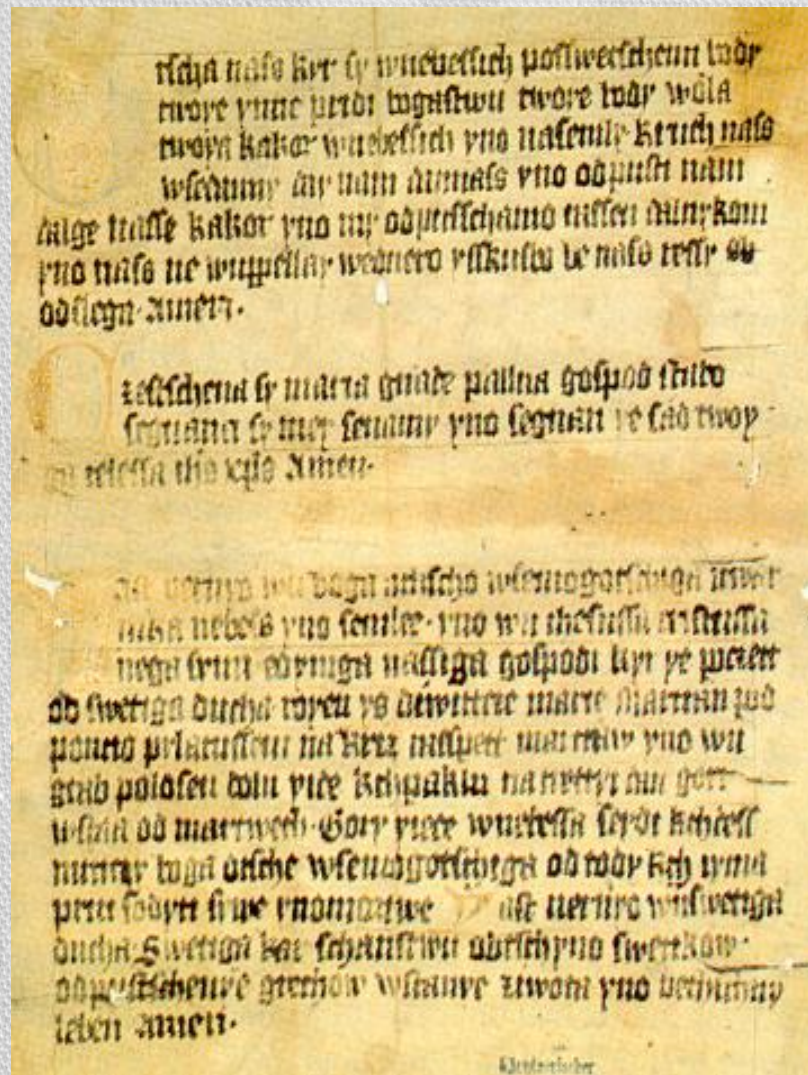
odpušti namdalge naffe

kakor yno my odpullchamo naffen dalnykomyno

nafs ne wuppellay wedner o ysskulbo

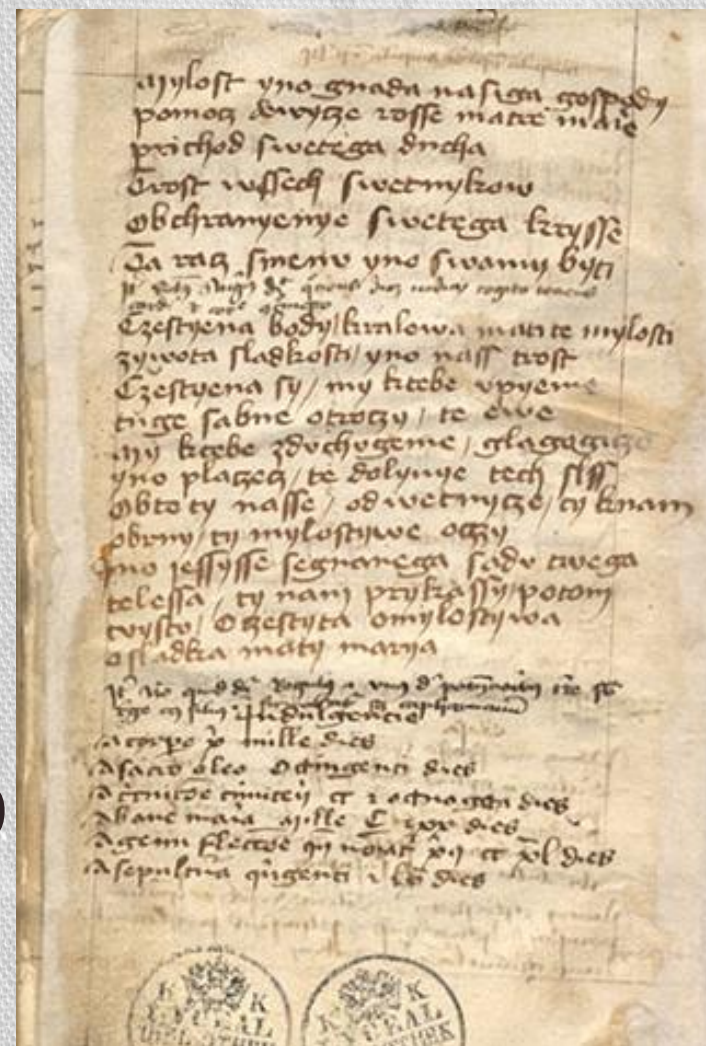
le nafs resly obod flega.

Amen.

STIŠKI ROKOPIS

- nastal v Stični, hranijo ga v Ljubljani (NUK)
- med leti 1428–1440
- OBSEG:
 - obrazec splošne spovedi,
 - kitica velikonočne pesmi *Naš gospud*,
 - predprižni klic *Milost ino gnada*,
 - molitev k Mariji *Češčena bodi*
- PISAVA: gotica
- besedila nastala po starejših predlogah, prevedenih iz latinščine
- zadnji dve besedili zapiše češki cisterjanec, prvi dve drugi zapisovalec (vpliv dolenjščine)
- nuk.uni-lj.si

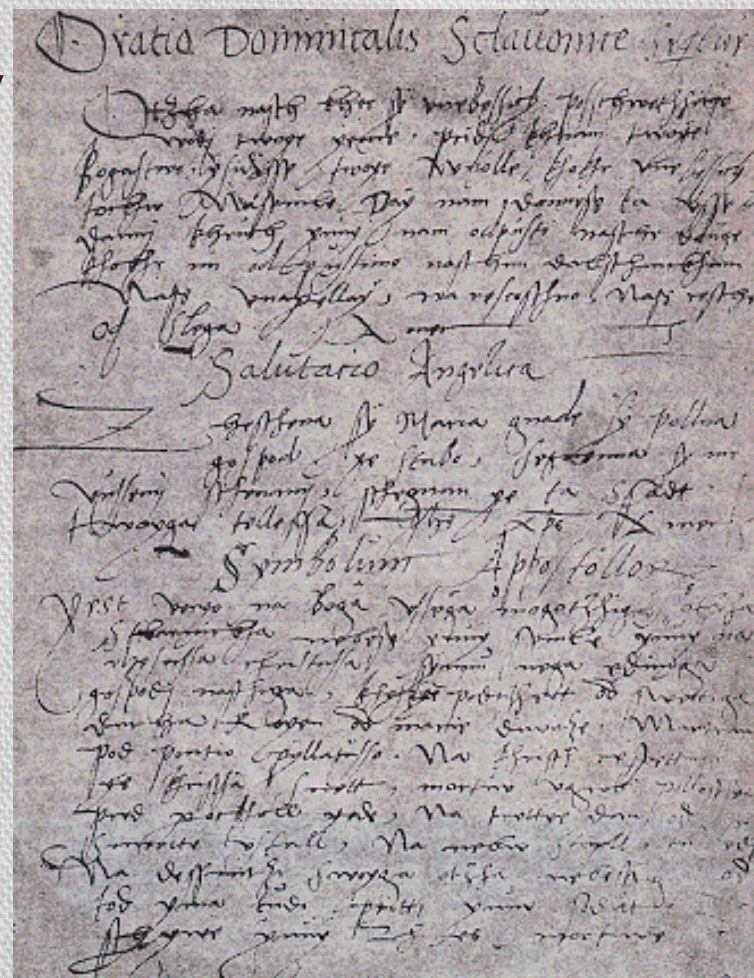

STAROGORSKI ROKOPIS (1492)

- Nastal na Stari gori pri Čedadu, hranijo ga v Vidmu (nadškofijski arhiv)
- Zapisovalec: vikar Lavrencij (prepis po starejših predlogah)
- **Očenaš, Zdravamarija, Apostolska vera**
- Vpliv različnih narečij raznih prepisovalcev
- PISAVA: gotica

*Zheschena sy Maria
gnade sy pollnagospod ye ftabo,
segnana sy mevull'emj lchenamy,
lchegnan ye ta fladt, twayga telleffa.
Yhs Hps Amen.*

*Yest veryo na boga vlfega mogotzhiga,
otzhaftvarnickha nebefs ynuy semle
ynuy naJhesuffa chriftuffa lynnu nega
edinigagospodj nalchiga, kheter ye podtzhett od
fwetigaducha Royen od Marie diwitze,
Martranpod pontio pyllatuffo. Na khrifch respett ...*

NASTANEK KJ

SPODBUDE ZA NASTANEK KJ

1. protestantska cerkvena reforma (prenova krščanstva)
2. razcvet pisne kulture (iznajdba tiska) - Gutenberg
3. spremenjeno razmerje do latinščine (branje sv. pisma v slovenščini)

Obdobja slovenskega (knjižnega) jezika

- **1550–1615 → Reformacijsko-protireformacijsko**

Obdobje ustanovitve (prvi tiski) in ustalitve/uveljavitve (normiran jezik, pisava, jezik se potrdi) knjižnega izročila.

– *Trubar, Krelj, Dalmatin, Bohorič, Megiser, Hren*

- **1615–1675 → Katoliško**

Zastoj tiska in rokopisov, ločevanje knjižnega jezika od narečij, narečnost pri prepisovanju rokopisov, razpad/nenatančnost pisave (bohoričica).

- **1675–1750 → Pridigarsko**

Izrazito katoliško/pridigarsko obdobje kot nasprotje protestantskim piscem, ponovna vzpostavitev norme.

- *Svetokriški, Kastelec, oče Romuald, oče Hipolit, oče Rogerij, Valvazor*

- **1750–1805 → Prerodno**

Močno pokrajinsko obarvano in prerodno, leposlovje, strokovna literatura.

- *Pohlin, Zois, Gutsman, Japelj, Kumerdej, Kopitar, Küzmič*

- **1805–1848 → Predmarčno**

Ustalitev in normiranje enotnega knjižnega jezika. Romantika.

- *Prešeren, Ciglar, Bleiweis, Kopitar, Vodnik, Dajnko, Murko*

- **1848–1900 → Narodno**

Obdobje slovenskosti in slovanskosti. Realizem.

- *Janežič, Levstik, Škrabec, Miklošič, Pleteršnik, Levec*

- **1900– → Moderno**

- Slovenskost in jugoslovanskost, državna samostojnost.

- *Ramovš, Breznik, Bajec, Rupel, Kolarič, Toporišič, sodobniki*

16. stoletje – REFORMACIJA

- **31.10.1517 – Martin Luther** nabije na vrata wittenberške cerkve 95 tez.
- Reforma katoliške cerkve:
 - vrnitev k Bibliji, domači jezik, odprava odpustkov, celibata in čaščenja svetnikov
- **1515. prve slovenske tiskane besede** (letak ob neuspelem kmečkem upor: *Le vkup, le vkup uboga gmajna*)

PRIMOŽ TRUBAR:

Katekizem, 1550, Abecednik, 1550 – prvi slovenski tiskani knjigi (Tübingen)

- Uporabi **dolenjsko narečno obarvan jezik, naslonjen na izbrani govor ljubljanskih meščanov** (pridigarsko izročilo – dvignjeno nad krajevne narečne posebnosti)
- **Pisava:** najprej obe knjigi natisnjeni v gotici, l. 1555 pa v prilagojeni slovenski različici nemške pisave, z latiničnimi črkami – **humanistična pisava** (kasneje jo izpopolni Bohorič, zato se imenuje **bohoričica**)
- V bohoričici izide okrog 20 Trubarjevih del (*Ta evangeli sv. Matevža, Cerkovna ordninga, Ta celi novi testament, Hišna postila*)

– Uvedel je posebna znamenja za sičnike in šumnike:

s = ſ z = s c = z š = fh ž = sh č = zh

– Črke je uporabljal nedosledno, uporabljal je dosti germanizmov.

Sebastjan Krelj: Otročja biblia, 1566, Postila slovenska, 1567

– začetek zavesti o potrebi po poenotenju črkopisa in jezika knjig, izboljšal črkopis:

→ dosledno je uporabljal znamenja za sičnike in šumnike

→ izogibal se je germanizmom in dolenjskim posebnostim

Jurij Dalmatin: prvi prevod celotne *Biblije* v slovenščino (1584)

- sledil je Trubarjevemu izročilu

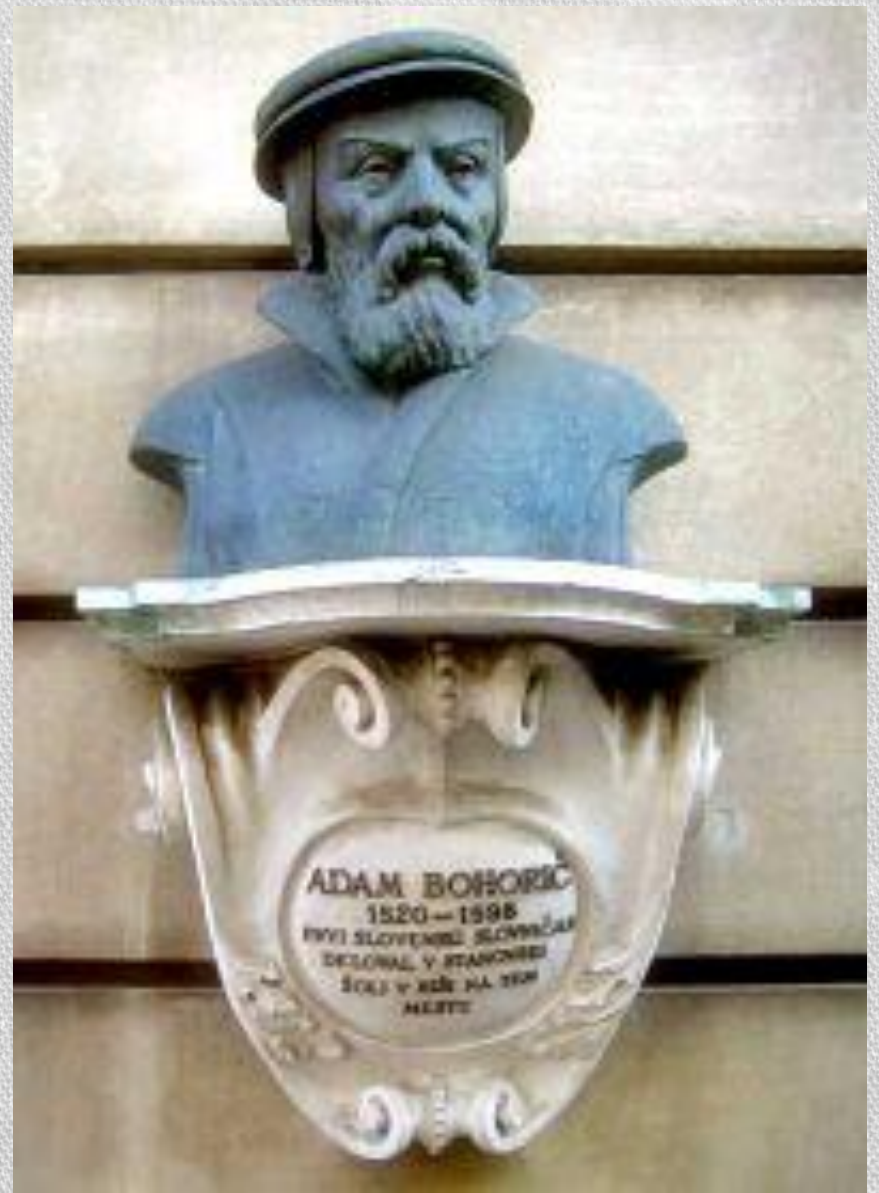
- izpopolnil je pisavo in jezik

Adam Bohorič: *Arcticae horulae (Zimske urice proste)*, 1584

- prvi Slovenec, ki je slovenski jezik zapisal v slovnici, napisana je v latinščini.

- poenotil je Trubarjev črkopis.

Hieronim Megiser: *Slovar štirih jezikov* (1592) - nemško, latinsko, italijansko in slovensko

ABECEDARI

VM. ENE BVQVICE,

is katerih se ti mladi inu preprosti Slo

uenci, mogo lahku tar hitru

brati inu pillati nas

uyzhiti.

Rom. XIII.

Et omnis Lingua confitebitur Deo.

M. D. LV.

Catechismus

In der Windischenn Sprach/
sambt einer kürzen Auslegung

in gesang weiß. Item die Litani
nai vnd ein predig vom rech

ten Glauben / gestellt / durch

Philopatridum

Illiricum.

Anufratfu Poduuzhene skare

tim vsaki zhlonik more v

nebu pryti.

Psalms. 3.

Reminiscantur & conuertentur ad

Dominam uniuersae fides terra.

WSEM Slo

uenzom / Gnado / Wyr / Wyla
host inu prauu Sposna
ne boshye / skusi Jeo
susa Christusa
prossim.

I Vbi kerszhenio
ki / Jest sem / lete
stuke is suctiga
pisma (inu nih
islage vte peis /
ni shloshene) k atere vsaki sastop
ni zhlouit / kir hozhe vnebu pryti
tma veiditi inu dershati / htim
tudi to litanio inu ano pridigo /
vle te buquice / pustill prepisati
vnash iesig / Bogu nazhasť inu
hdobrumu vseni mladim tar
preprostim ludem nashe desher
le. Sakai is nih / se vsaki lahka

A iii

Arcticæ horulæ succisivæ,

DE LATINOCAR-
NIOLANA LITERATURA, AD
LATINÆ LINGVÆ ANALOGIAM
accommodata, Vnde Moschovitæ, Rutenicæ,
Polonicæ, Boëmicæ & Lusaticæ lingvæ, cum
Dalmatica & Croatica cognatio,
facilè deprehenditur.

PRAEMITTUNTUR HIS OMNI-
bus, tabellæ aliquot, Cyrillicam & Glagoliti-
cam, & in his Rutenicam & Mosho-
viticam Orthographiam
continentes,

ADAMI BOHORIZH.

ΚΡΗΜΛ: ΔΙ·ΚΑΠ:
ВСАКА ЯЗЫКЪ СПОЗНАТИ ХОЩЕ БОГА.
ΡΑΤΙΚΑ ΕΘΟΓΚΙ ΑΡΕΘ·ΑΠΗΠΟΥΣ ΛΟΒΩΟ ΕΒΖΑΠ.

Vfaki jesik bode Boga sposnal.

Omnis lingua confitebitur Deo.

πάσι γλώσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ.

VVITEBERGÆ

ANNO M. D. LXXXIIII.

DICTIONARIUM QUARTORUM LINGUARUM, VIDELICET,

GERMANICÆ, LATINÆ,
ILLYRICÆ, (que vulgò Slavonica
appellatur) & ITALICÆ,
sive Hetruscæ,

Auctore,
HIERONYMO MEGISERO.

IMPRESSVM GRÆCII STYRIÆ,
à Johanne Fabro, Cum S. Cæs. Majestatis
Privilegio Octennali.

ANNO MDXCII.

17. st. in prva pol 18. st. – PROTIREFORMACIJA IN BAROK

- konec 16. st. protestantizem uradno prepovedan, protestanti izgnani, knjige požgane, sledi obdobje knjižnega zastoja
- duhovniki so pod določenimi pogoji lahko uporabljali knjige slovenskih protestantov, predvsem Dalmatinovo *Biblijo*, ki je niso uničili.

- Ljubljanski škof Tomaž Hren, vodja protireformacijske verske komisije, je izdal **katoliški katekizem** in **zbirko evangelijev Evangelia inu listuvi**, nato pa več kot pol stoletja ni izšla niti ena knjiga v slovenščini.

- V 17. stoletju so tako nastajali samo **javni in zasebni rokopisi**. Ohranilo se je nekaj prisežnih obrazcev in podobnih besedil upravnega značaja.

- Leta 1672 je **Schönleben** drugič poskrbel za priročnik *Evangeliji in listi* in v uvodu razložil svoj pogled na knjižni jezik. Zapisal je, da je treba pisati po šegi rodu, da sam piše po kranjskem izročilu, pridigarji pa lahko vstavijo svoje narečne besede.

- edini jezikovni priročnik, ki je nastal v tem času, je bil **italijansko-slovenski slovar** (Vocabolario Italiano e Schiavo), ki ga je leta 1607 izdal Italijan **Alasia da Sommaripa**
- konec 17. in v začetku 18. stoletja je spet izšlo več knjig v slovenščini:
 - **zbirke pridik:** Janez Svetokriški/Tobia Lioneli: *Sveti priročnik*; Matija Kastelec, oče Rogerij, Hipolit, Franc Miha Paglavec ...
so baročnega stila (*številne figure kopičenja, mnogovezja, nagovori, pridevki*)
 - **pesmarice cerkvenih pesmi in druga verska besedila.**

Ti pisci so sicer sledili protestantskemu jezikovnemu izročilu, vendar je v njihovih besedilih več narečnih značilnosti.

– prva natisnjena posvetna pesem v slovenščini (Valvasor: *Slava vojvodine Kranjske* – posvetilo h knjigi)

– začetki dramatike v slovenščini (pater Romuald – Lovrenc Marušič: *Škofjeloški pasijon*)

- V 17. stol so v vsakdanjem sporazumevanju na deželi uporabljali samo slovenski jezik, v bližini mest pa slovenščino z nemškimi izposojenkami. V mestih so govorili samo nemško ali italijansko.

Druga polovica 18. st. - RAZSVETLJENSTVO

- V 18. stol. je bil slovenski jezik zelo neenoten, predvsem sta bila neenotna jezik in pisava, v obdobju razsvetljenstva pa se začnejo krepiti prizadevanja za enotnejši knjižni jezik.
- Do konca 18. stoletja so se vse bolj oblikovale pokrajinske, narečno obarvane različice knjižnega jezika (poleg dolenjščine pisale tudi gorenjščina, štajerščina, prleščina in prekmurščina)
- V 18. stol se je izoblikoval posebni **prekmurski knjižni jezik**. Na tem področju so zaradi stika z madžarščino uporabljali madžarsko pisavo. Med najpomembnejšimi deli sta prevod Svetega pisma Nove zaveze - *Nouvi zakon ali testamentom* - Štefana **Küzmiča** (1771) in *Sveti evangelijom* Mikloša Küzmiča (1780).
- Začetek **posvetnega pesništva** (Pisanice od lepeh umetnost – Dev, Vodnik) in **posvetne dramatike** (Linhart).
- Osrednji tip knjižnega jezika se je v drugi polovici 18. stol. okrepil z dejavnostjo **Marka Pohlina** in z **Japljevim** prevodom svetega pisma.

- **POHLIN** je leta 1768 izdal **slovnico *Kraynska grammatika***, v nemščini.
 - v njej je poskušal uveljaviti nekatere precej samovoljne pravopisne novosti, jezik pa je naslonil na tedanji ljubljanski govor. Dodal ji je tudi narodnoprebudni uvod, v katerem poudarja pomen in pravice slovenskega jezika.
 - Izda **slovar *Tu malo besediše treh jezikov*** (1781) - dragocen priročnik, v njem je bilo zajeto vse gradivo iz dotedanjih slovarjev (besedišče v slovenščini, latinščini in nemščini)
- **OŽBALT GUTSMAN** je bil avtor nabožnih knjig in učbenikov, doma s Koroške. Leta 1777 je izdal slovensko slovnico (*Windische Sprachlere*) v nemščini, ki je bila kasneje večkrat ponatisnjena.
- **JURIJ JAPELJ** je bil duhovnik. Leta 1784 je začel izdajati **katoliški prevod Svetega pisma**. Naslonil se je na Dalmatinov prevod, prenovil ga je z nekaterimi gorenjskimi posebnostmi.
 - Po jezikovni neenotnosti 17. in 18. stoletja Japljevi prevodi svetopisemskih besedil pomenijo začetek novih prizadevanj v oblikovanju slovenskega knjižnega jezika.

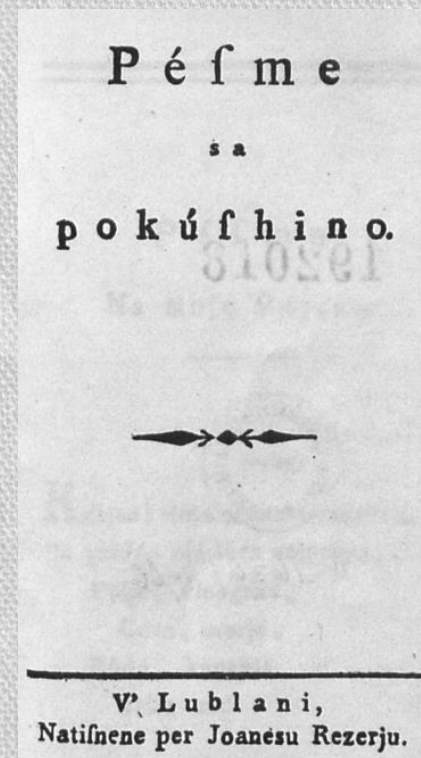
- **VALENTIN VODNIK** je bil zelo vsestranski ustvarjalec: pesnik, avtor priročnikov, časnikar, šolnik, jezikoslovec.
- najpomembnejše jezikoslovno delo je **Pismenost ali gramatika za prve šole** (1811) - prva v slovenščini napisana slovenska slovnica.
- urejal in pisal članke za časopis **Lublanske novice** (1797-1800)
- izdal več slovenskih učbenikov (npr. **Abeceda za prve šole**), saj je bila slovenščina tedaj prvič krajši čas učni jezik v šolah.

- napisal tudi veliko **priročnikov**:

- *Kuharske bukve* (1799)
- *Babištvo ali porodničarski vuk za babice*
- *Almanaha Velika in Mala pratika*

- **pesniški zbirki**:

- *Pesmi za pokušino*
- *Pesmi za brambovce*

L. 109

Pismenost

III.

Gramatika

II.

Prve Skole

1017.

1295

UNIVERSITY

V LUBLANI

Karel Leopold Eger, 1818.

Na prodaj v Družb.

LUBLANSKE NOVIZE

JANN. FRIDR. EGERGA,

V Srepto 4. dan Prilozna 1797.

Nro. 1.

* * * * *
 Je kaka sovraga,
 Se tega kaj nih?
 Njaj hude kaj dela?
 Tam kaka-ahy hi.
 * * * * *

Al Xumvelli josa
 Pa freji kaj veah?
 Al druzga kaj staja,
 Ka bespibe fant' pesh?
Alubla

Egerga
08

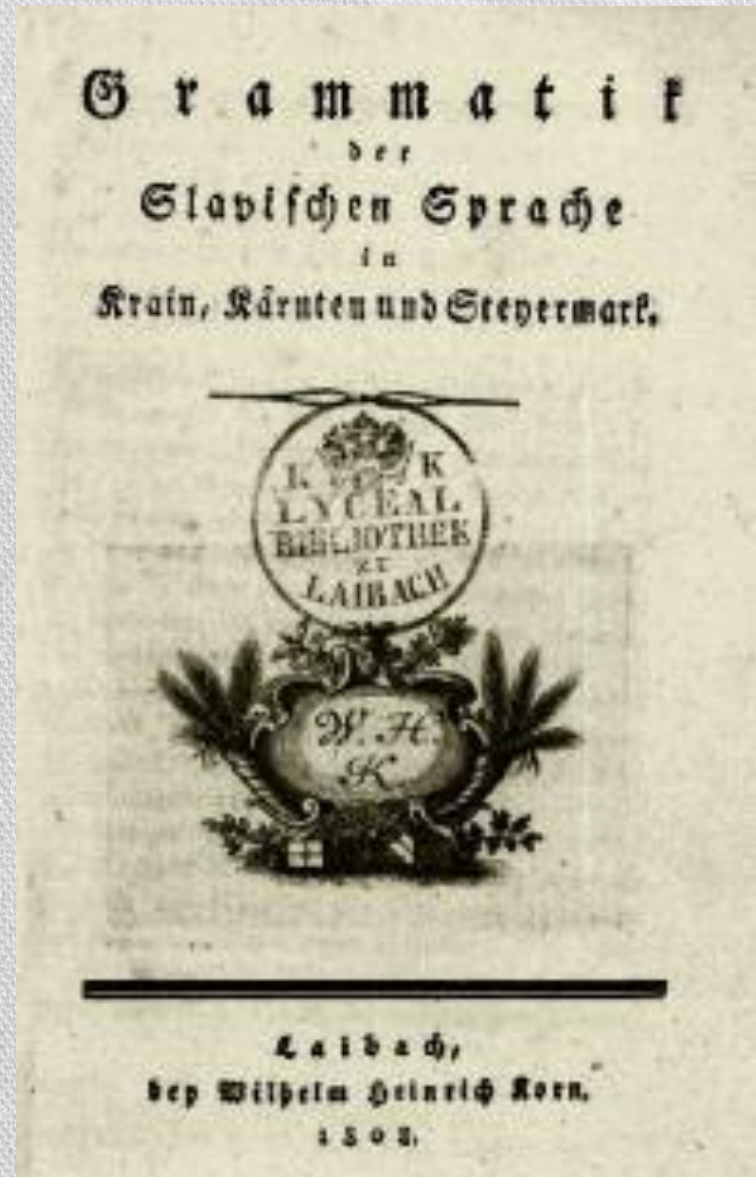
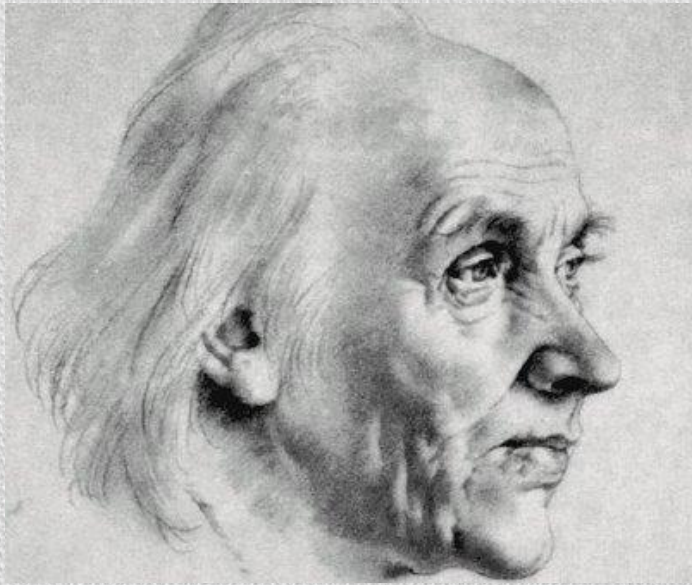

Prva pol. 19. st. - ROMANTIKA

- knjižni jezik v prvi polovici 19. stoletja še vedno ni bil enoten, saj so Korošci, Štajerci in Prekmurci zagovarjali svoje pokrajinske jezikovne različice.

Nekateri Slovenci iz obrobnih pokrajin (**Stanko Vraz**), so sprejemali tudi **ideje ilirizma**, gibanja za združevanje Slovanov, večina slovenskih izobražencev je ilirizmu nasprotovala.

- Stanje je uzakonil **Jernej Kopitar** s svojo slovnico ***Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kartnen und Steyermark*** (1808 - 1809). Kopitarjeva slovnica je bila prva znanstvena slovnica slovenskega jezika.
- V tem obdobju izideta tudi slovnica in slovar **Antona Murka** - to je za dobro desetletje znova utrdilo bohoričico.
- V času romantike se kažejo napor za izboljšanje pisave. Znana je **črkarska pravda** v začetku 30. let 19. stol.

KOPITARJEVA IN ČOPOVA JEZIKOVNA NAČELA

- Razlike med Kopitarjevimi in Čopovimi pogledi na razvoj slovenskega jezika in kulture so pomembno zaznamovale njun čas in vplivale na jezikovni in kulturni razvoj.

JERNEJ KOPITAR je v svoji slovnici zagovarjal **razvoj enotnega knjižnega jezika za vse Slovence**. Osnovo je videl v pisnem **izročilu slovenskih protestantov** in razsvetljencev ter v **ljudskem jeziku**.

MATIJA ČOP je menil, da **kultiviran jezik ne more biti omejen samo na pojmovni svet preprostega kmeta**. Čopove literarne nazore je uresničil France Prešeren, ki se je zgledoval po evropski poeziji.

- Na začetku tridesetih let 19. stoletja se je med Kopitarjevim in Čopovim krogom vnela polemika, ki jo imenujemo **abecedna vojska** ali **črkarska pravda**.

Imenuje se po spisu **Slowenischer ABC-Krieg** (Slovenska abecedna vojna), ki ga je Čop leta 1833 v nadaljevanjih objavljajl v tedanjem ljubljanskem nemškem listu Illirisches Blatt.

- Kopitar je želel ustvariti **enoten črkopis** ne le za Slovence, ampak tudi za druge južne in zahodne Slovane, po načelu *piši kot govoriš*, ki ga je pri obnovi srbskega knjižnega jezika prevzel Vuk Karadžič.

Tako sta nastali dve novi pisavi, **metelčica** in **dajnčica** (imenujeta se po svojih avtorjih Franu Metelku in Petru Dajniku). Obe sta izhajali iz bohoričice, ki sta ji avtorja dodala še nekaj cirilskih črk.

- Novi pisavi se nista obnesli, končno so obe prepovedali.

Metelčica

je slovenska pisava, ki jo je izumil Franc Serafin Metelko.

V rabi je bila od leta 1825 do 1833.

- Pisavo je predstavil v knjigi *Lehrgebäude der slowenischen Sprache*.
- Pri črkah opazimo nekaj podobnosti s cirilico (**Ш, Щ**). Ostale črke lahko štejemo za Metelkov lastni oblikovalski "dosežek".
- Metelčica se zdela po obliki čudna, grda - vzdevek **krevljica**.
- Poleg Metelka jo je uporabljalo le še pet vidnejših slovenskih piscev.
- Metelčica se ni razširila po Štajerskem, ker se je tam kar dobro uveljavila dosti preglednejša in preprostejša dajnčica.

Dajščica

je slovenska pisava, ki jo je izumil Peter Dajško.

V rabi je bila od leta 1824 do 1839 - zlasti na vzhodnem Štajerskem.

- Dajško je svojo pisavo predstavil leta 1824 v knjigi *Lehrbuch der windischen Sprache = Učbenik slovenskega jezika*.
- Uvedel je nov sistem za zapisovanje sičnikov in šumnikov.
- Sičnikom je dodelil iste črke (**C, S, Z**), kot jih je pozneje uporabljala tudi gajica, za šumnike pa je uvedel posebne znake. Poleg tega je uvedel tudi znaka za **nj** in za vzhodnoštajerski glas **ü**.
- V dajščici je bilo natisnjenih kar precej knjig. Ocenjujejo, da je bila skupna naklada vseh knjig v dajščici okoli 50000.

velika
črka

mala
črka

izgovorjava

← Metelčica

Dajščica

Ŧ

Ŧ

c

Č

č

č

S

s

s

Š

š

š

ŠČ

šč

šč

Z

z

z

Ž

ž

ž

H

h

grlni *h*

ɦ

ḥ

mehkonebni *h*

Lj

lj

lj

Nj

nj

nj

E

e

poudarjeni široki *ê* ali
nepoudarjeni *e*

Ě

ě

poudarjeni ozki *é*

ǝ

ǝ

polglasniški *e* (*ə*)

O

o

poudarjeni ozki *ó* ali
nepoudarjeni *o*

Ø

ø

poudarjeni široki *ô*

velika
črka

mala
črka

sodobna
slovenščina

C

c

c

Č

č

č

S

s

s

Š

š

š

Z

z

z

Ž

ž

ž

N

n

n j

Y

y

ü

Prešeren: Al prav se piše kaša ali kašha

Al' prav se piše *kaša* ali *kašha*,
se šola novočrkarjev srdita
z ljudmi prepira starega kopita;
kdo njih pa pravo trdi, to se praša.

Po pameti je taka sodba naša:
ak je od *kašhe kaša* bolj'ga žita,
in boljš' obdelana, in bolj polita,
naj se ne piše *kašha*, ampak *kaša*.

Ak' pa po črki boljša jed ne bóde,
in zavolj' črke ne trpi nič škode,
obhaja taka misel nas Slovence,

da pravdajo se ti možje znabiti,
za kar so se nekdanji Abderiti
v sloveči pravdi od oslóve sence.

[\(video_Preseren-Al prav se pise kasa\)](#)

- Nekaj časa je bila še v uporabi bohoričica, ki jo je sredi štiridesetih let zamenjala **gajica**. Bleiweis jo je v Novicah začel uporabljati že leta 1843. (**Kmetijske in rokodelske novice**).
 - Gajico smo Slovenci sprejeli od Hrvatov, ti pa s posredovanjem Ljudevita Gaja od Čehov.
 - Pomemben korak k enotnemu knjižnemu jeziku je bila **zamenjava nekaterih oblik** v osrednjeslovenskem knjižnem izročilu. V želji, da bi nastajajoči knjižni jezik res postal jezik vseh Slovencev, so sprejeli **nove oblike, predvsem iz koroških in štajerskih govorov**:
 - namesto končnice **-iga: -ega** (lepega namesto lepiga)
 - veznik **de: da**
 - soglasniški sklop **-šč-** namesto gorenjske krnitve v **-š-** (klešče – kleše)
 - uredili so nekatere sklanjatvene končnice pri samostalniku: **bratom** namesto prejšnjega **bratam**
 - členek **nar** je bil zamenjan z **naj** (najlepši namesto narlepši)
 - pisava samoglasniškega **r brez polglasnika**: vert: vrt
- Tako se je oblikoval knjižni jezik, ki je bil povezan z različnimi narečji, najbolj pa z osrednjimi.**

Druga pol. 19. st. - REALIZEM

- Ob koncu 19. stoletja se je slovenščina uporabljala v politiki, v šoli, v cerkvi, v revijah in časopisih, na odru, uveljavila se je kot jezik meščanskih in izobraženskih krogov, ki so se še pol stoletja prej sporazumevali skoraj izključno v nemščini.
- Najpomembnejši mednarodno priznan jezikoslovec tega časa je bil **Fran Miklošič**, ki je utemeljil primerjalno slovansko jezikoslovje.

V drugi polovici 19. stoletja je nastalo kar nekaj jezikovnih priročnikov.

- **FRAN LEVSTIK** se je z jezikovnimi vprašanji ukvarjal že leta 1858 v **Napakah slovenskega pisanja** (*opozoril je, da je v slovenščini preveč iz nemščine prevzetih prvin, predvsem v besedotvorju in skladnji*).
- **Anton Janežič** je leta 1854 izdal slovnico, ki je kasneje doživela še deset ponatisov, **Matej Cigale** in **Maks Pleteršnik** sta izdala t. i. **Wolfov slovar**.
- **Fran Levec** je leta 1899 izdal **Slovenski pravopis**, sestavljen iz pravil in pravopisnega slovarja.
- Veliko so si prizadevali tudi za enotno govorno podobo knjižnega jezika, nakazal ga je **Stanislav Škrabec** s svojo razpravo o slovenskih knjižnih glasovih in naglaševanju (1870).

Fran Levstik

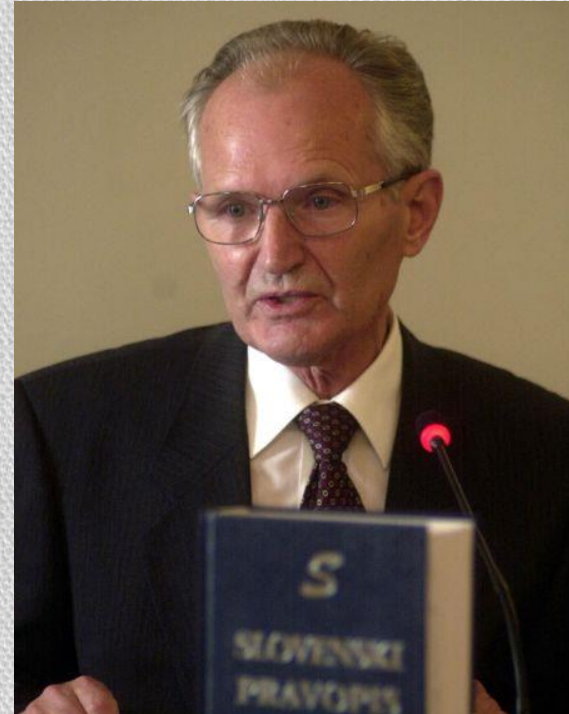

Fran Levec

20. stoletje

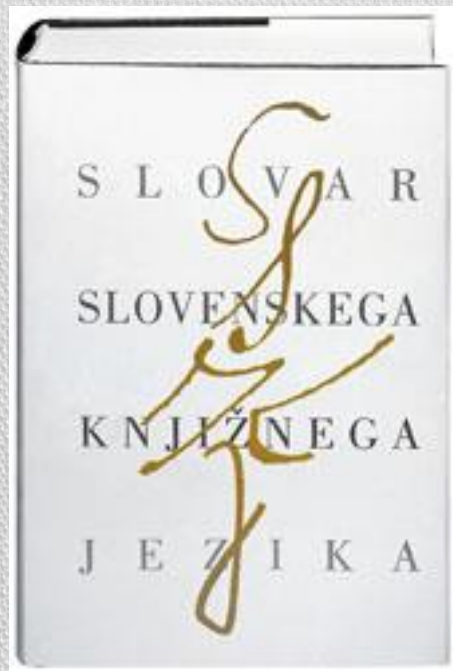
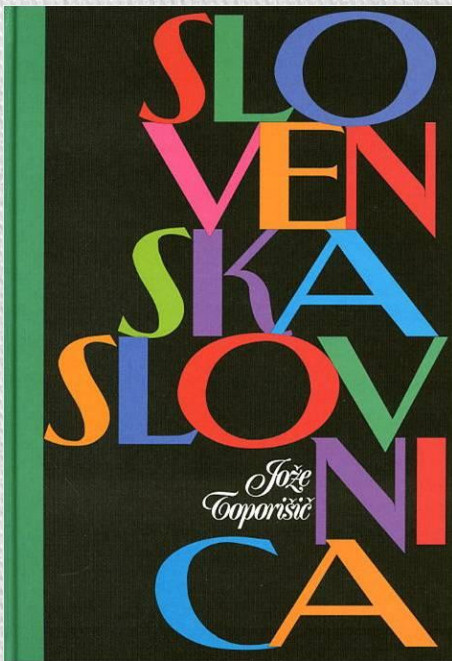
- V 20. stol pomeni velik napredek v razvoju slovenskega **umetnostnega jezika** obdobje slovenske moderne.
- Jezik znanosti se je bolj razmahnil šele po **ustanovitvi Ljubljanske univerze** leta 1919 in **Akademije znanosti in umetnosti** 1938.
- Slovnično, pravopisno in stilno podobo slovenskega jezika tega obdobja je podal **Anton Breznik** s **Slovensko slovnico** 1916. V pravorečju prevlada **Škrabčeva** teorija.
- Leta 1920 je **Breznik** sestavil **Slovenski pravopis**, leta 1935 sta predelano in razširjeno izdajo pripravila skupaj s **Franom Ramovšem**.
- **Mirko Rupel** je 1946 izdal **Slovensko pravorečje**, sledila je **slovnica štirih avtorjev (Bajec, Kolarič, Rupel, Šolar)**.
- Kot timsko delo pod okriljem SAZU je v letih od 1970 do 1991 je izšel **Slovar slovenskega knjižnega jezika**, nastalo pa je tudi veliko drugih slovarjev (**etimološki slovar, slovar tujk, frazeološki slovar, različni terminološki in dvojezični slovarji ...**).

- Najpomembnejši slovenski jezikoslovec zadnjih desetletij je **JOŽE TOPORIŠIČ**, ki je leta **1976** prvič izdal svojo **Slovensko slovnico**. Vodilno vlogo je imel tudi pri izdelavi **Slovenskega pravopisa (2001)**.

Leta 1991 je z osamosvojitvijo Slovenije postal **državni in uradni jezik Republike Slovenije**, z vključitvijo v Evropsko unijo pa je slovenščina postala **enakopravna z jeziki drugih članic**.

- Knjižni jezik se mora v sodobnem času prilagajati novim razmeram (neologizmi).

JEZIKOVNA KULTURA IN JEZIKOVNA POLITIKA

JEZIKOVNA KULTURA

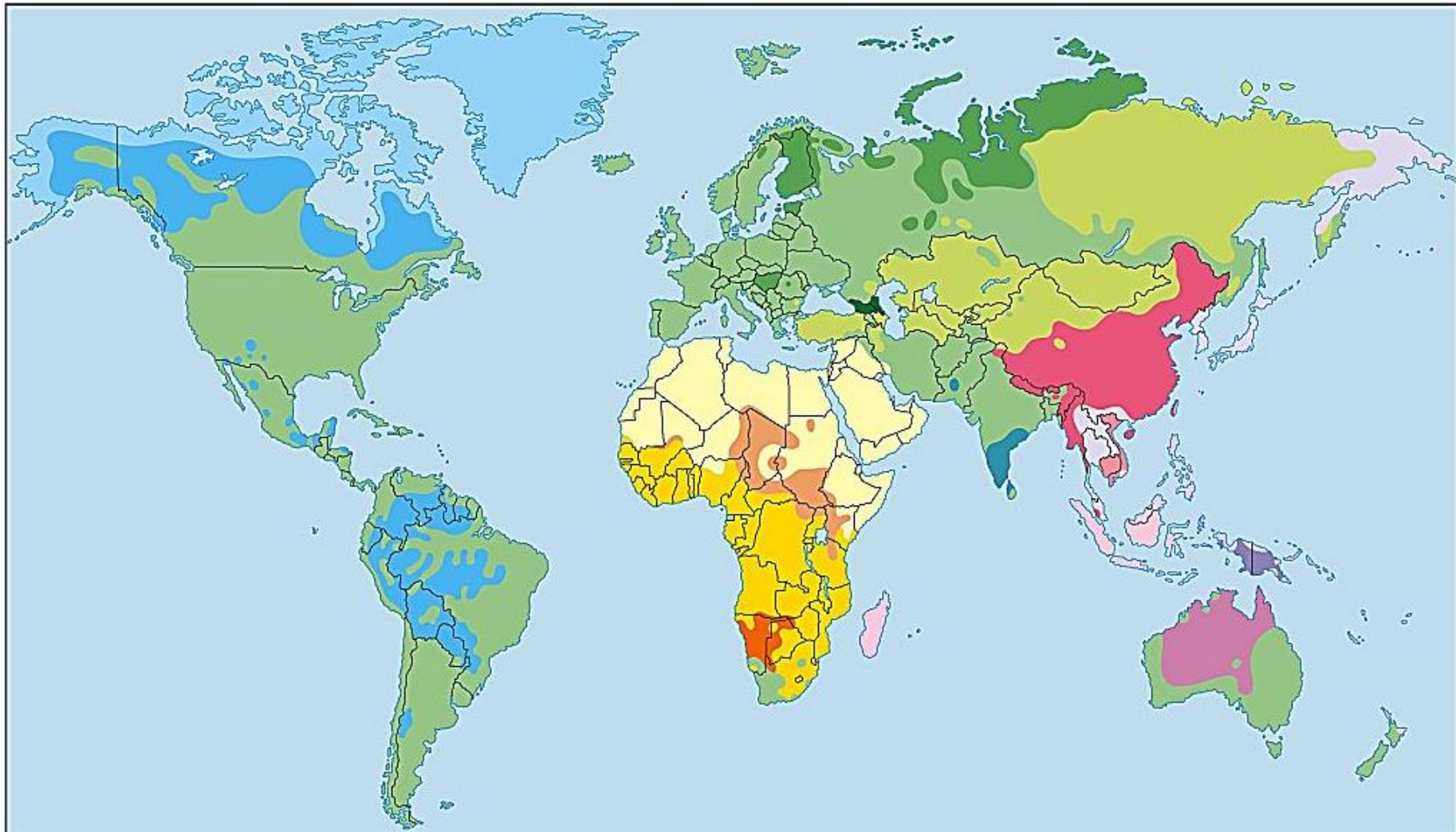
- vedenje vsakega posameznika o tem, kakšen jezik naj rabi v določenem položaju,
- kdaj je kaj ustrezno in kdaj ne (kdaj naj rabi knjižni jezik in kdaj neknjižne zvrsti, kdaj mora upoštevati pravopisna in slovnična pravila in kdaj jih lahko krši)

JEZIKOVNA POLITIKA

- načrtna skrb strokovnjakov različnih (državnih) ustanov za status jezika v neki družbi; z zakoni, predpisi, programi, jezikovnimi priročniki (slovnice, slovarji, pravopisi, jezikovni korpusi)

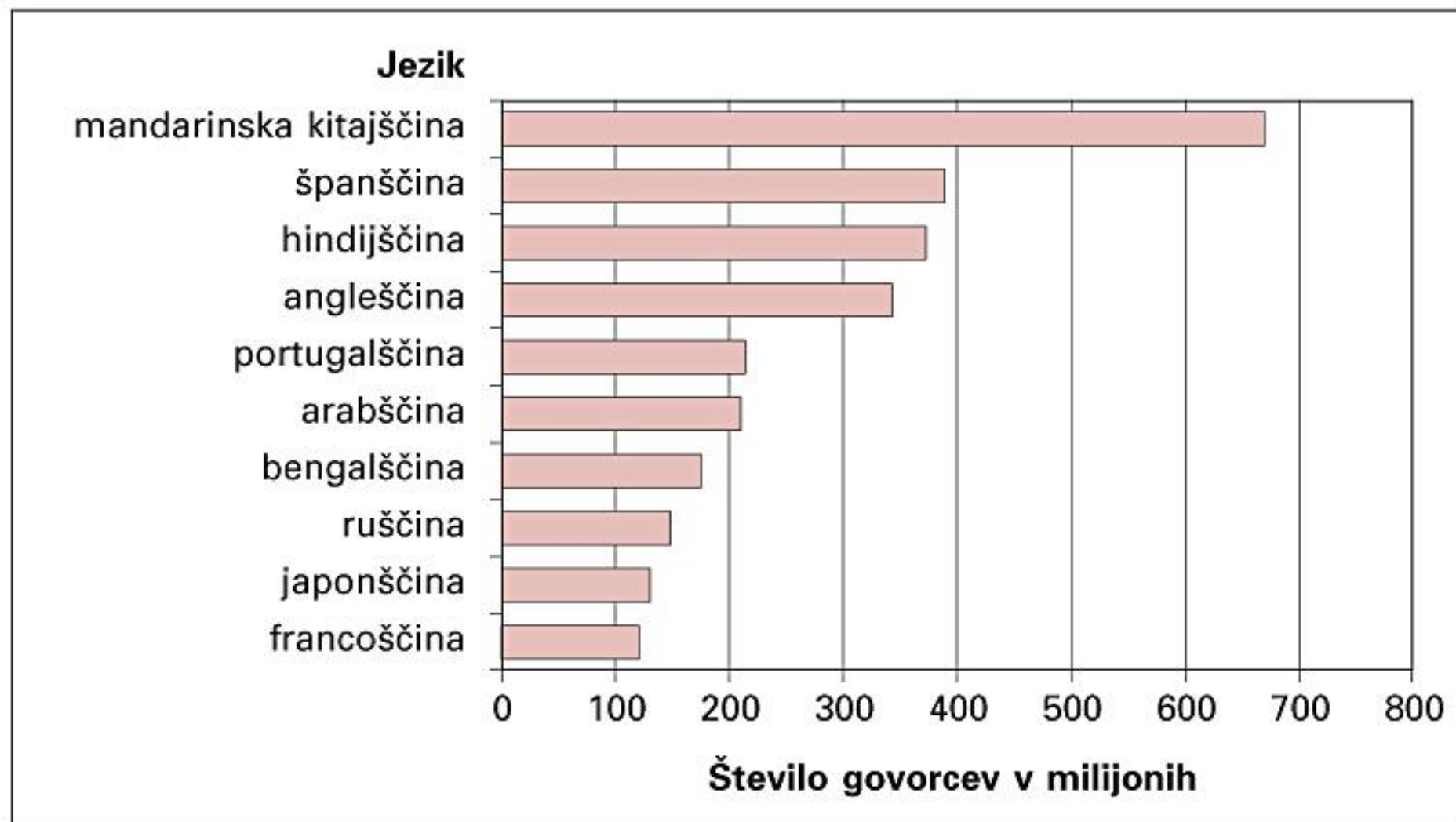
V Sloveniji formalno-pravni položaj slovenščine urejajo:

- *Ustava RS*
- *Zakon o javni rabi slovenščine*
- *Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2007–2011*
- drugi zakoni in podzakonski predpisi, ki obravnavajo tudi rabo slovenščine
- od uradnih ustanov za ustreznost in uresničevanje teh predpisov še posebej skrbi **Sektor za slovenski jezik** na Ministrstvu za kulturo RS

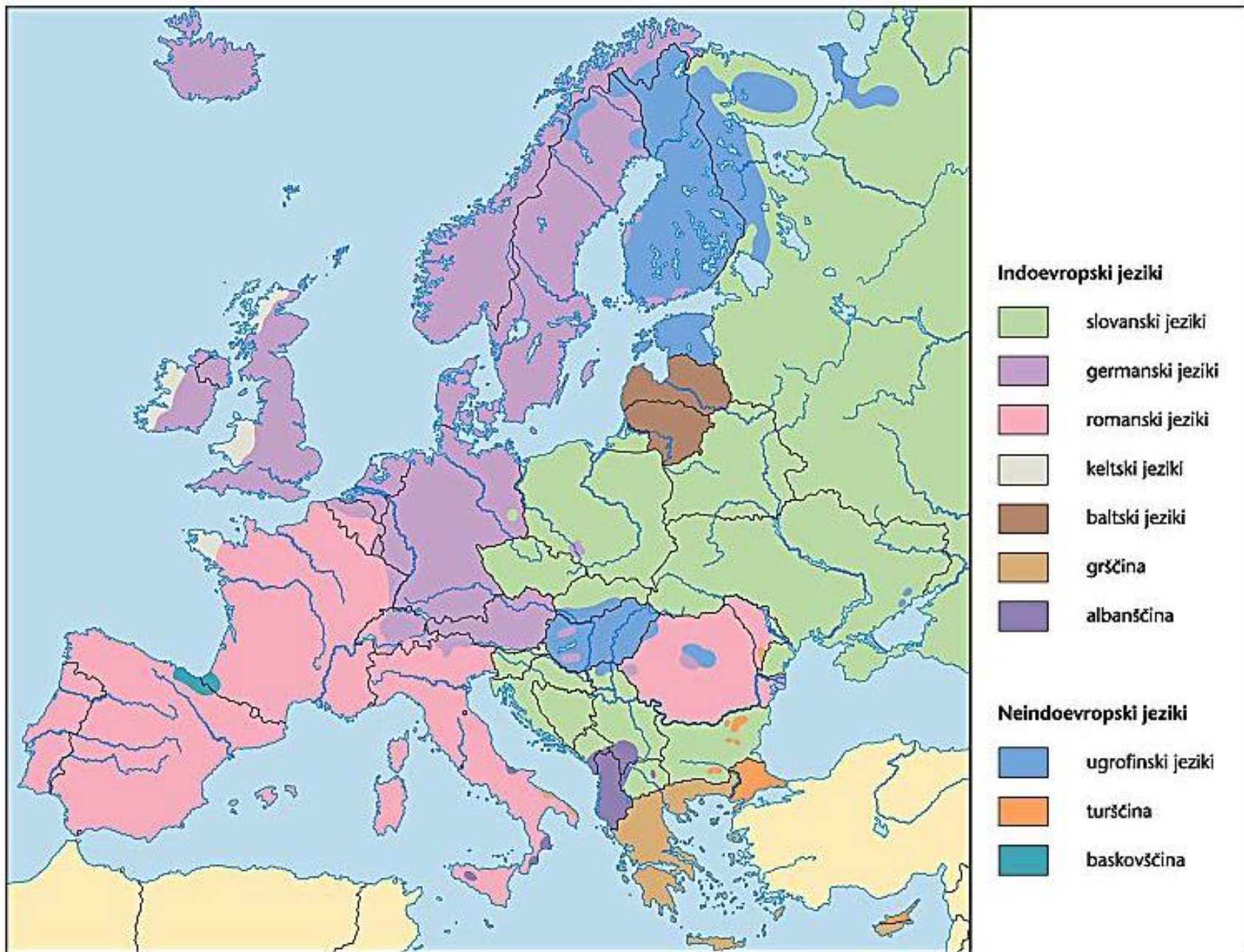

	indoevropski jeziki		sinotibetanski jeziki		afroazijski jeziki		eskimski jeziki
	uralski jeziki		avstroazijski jeziki		nigrokongovski jeziki		drugi jeziki
	altajski jeziki		avstronezijski jeziki		nilosaharski jeziki		
	kavkaški jeziki		prvotni avstralski jeziki		koisanski jeziki		
	dravidski jeziki		papuanski jeziki		prvotni ameriški jeziki		

Razširjenost jezikov

Jeziki po številu govorcev (v podatkih so upoštevani samo govorci, za katere so ti jeziki materinščina)

Jeziki v Evropi

Slovensko etnično ozemlje